

XORIJIY MAMLAKATLARDA INVESTITSİYALARNI JALB QILISH TAJRIBASI

Xudoynazarov Sardorbek Akmal o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” yo'nalishi 4-kurs talabasi,

Ilmiy rahbar: Israilov Ziyoydin Abdurasulovich

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlarda investitsiyalarni jalb qilish tajribasi, ularni amalga oshirishning asosiy mexanizmlari hamda investitsiya muhitini shakllantirishga doir yondashuvlar yoritilgan. Maqolada rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar misolida xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qo'llaniladigan soliq imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari hamda huquqiy kafolatlar tahlil qilingan. Maqolada investitsiya siyosatini samarali tashkil etish orqali iqtisodiy o'sishni tezlashtirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va texnologik rivojlanishni jadallashtirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya, xorijiy investitsiyalar, investitsiya muhiti, soliq imtiyozlari, erkin iqtisodiy zona, davlat-xususiy sheriklik, iqtisodiy o'sish.

Kirish. Xorijiy mamlakatlar tajribasida investitsiyalarni jalb qilish iqtisodiy rivojlanishning eng muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Global iqtisodiyotda kapital oqimlari doimiy ravishda o'zgarib borayotgan bir sharoitda davlatlar investitsiya muhitini yaxshilash orqali raqobatbardosh ustunlikka erishishga intiladi [1]. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda global to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi taxminan 1,3 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lib, uning katta qismi rivojlangan va tez rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga yo'naltirilgan.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasida investitsiya jalb qilishning asosiy mexanizmlaridan biri qulay soliq siyosatini shakllantirish hisoblanadi [2]. Masalan, Irlandiyada korporativ soliq stavkasi 12,5 foizni tashkil etgani sababli ko'plab yirik xalqaro kompaniyalar ushbu mamlakatni investitsiya markaziga aylantirgan. Natijada Irlandiya iqtisodiyotiga kirib kelgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar YAIMning 20–25 foizigacha yetgan davrlar kuzatilgan. Singapurda esa investitsiya siyosati eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, mamlakatda 10 000 dan ortiq xorijiy kompaniya faoliyat yuritadi.

AQSh tajribasida investitsiyalarni jalb qilishda moliyaviy bozorlarning rivojlanganligi va huquqiy kafolatlarning kuchliligi muhim rol o'ynaydi. Mamlakatga kirib keladigan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi yillik o'rtacha 300–400

milliard dollarni tashkil etadi. Bu jarayonda innovatsion texnologiyalar, startaplar va yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari asosiy jalb etuvchi omillar hisoblanadi. Shuningdek, davlat tomonidan taqdim etiladigan grantlar va ilmiy-tadqiqot loyihalarini moliyalashtirish ham investitsiya oqimini kuchaytiradi.

Xitoy tajribasi investitsiyalarni jalb qilishda eng muvaffaqiyatli modellardan biri sifatida e'tirof etiladi. 2023-yilda Xitoyga kirib kelgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 189 milliard AQSh dollarini tashkil etgan. Mamlakatda maxsus iqtisodiy zonalar (Shenchjen, Shanxay va boshqalar) tashkil etilishi investitsiya oqimining keskin oshishiga olib kelgan. Ushbu zonalarda soliq imtiyozlari 15 foizgacha tushirilgan bo'lib, oddiy hududlarga nisbatan 10–12 foiz past soliq stavkalari qo'llaniladi.

Investitsiya muhitini shakllantirishda huquqiy barqarorlik ham muhim omil hisoblanadi [3]. Germaniya va Fransiya kabi davlatlarda investorlarga uzoq muddatli huquqiy kafolatlar berilgan bo'lib, mulk huquqi va shartnomalar ijrosi qat'iy himoya qilinadi. Germaniyada ishlab chiqarish sektoriga yo'naltirilgan investitsiyalarning 60 foizi xorijiy kapital hisobiga to'g'ri keladi. Bu esa mamlakatning sanoat salohiyatini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmi ham investitsiyalarni jalb qilishda keng qo'llaniladi. Buyuk Britaniyada infratuzilma loyihalarining 35 foizi aynan PPP asosida amalga oshiriladi. Bu model davlat xarajatlarini kamaytirish bilan birga xususiy sektor ishtirokini oshiradi va loyihalarning samaradorligini ta'minlaydi. Natijada yo'l qurilishi, energetika va sog'liqni saqlash sohalarida investitsiya hajmi sezilarli darajada oshgan.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasida esa investitsiyalarni jalb qilish ko'pincha soliq imtiyozlari va erkin iqtisodiy zonalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, Vetnamda 2020–2024-yillar davomida investitsiya muhitini yaxshilash natijasida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 25 milliard dollardan 36 milliard dollarga yetgan. Hindistonda "Make in India" dasturi doirasida 50 dan ortiq sanoat sektorlari investitsiyalar uchun ochiq deb e'lon qilingan.

Investitsiya muhitini shakllantirishda infratuzilmaning rivojlanganligi ham muhim rol o'ynaydi [4]. Transport, logistika va energetika tizimlarining modernizatsiya qilinishi investorlarga qulay sharoit yaratadi. Jahon iqtisodiy forumining 2024-yilgi hisobotiga ko'ra, infratuzilma darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda investitsiya oqimi o'rtacha 30–40 foizga yuqori bo'ladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar ham investitsiya muhitini yaxshilashda muhim omilga aylangan. Elektron hukumat tizimlari, onlayn ro'yxatdan o'tish platformalari va raqamli soliq tizimlari investitsiya jarayonlarini tezlashtiradi. Estoniyada barcha biznes jarayonlarning 99 foizi onlayn amalga oshiriladi va bu mamlakatni Yevropadagi eng qulay investitsiya muhitiga ega davlatlardan biriga aylantirgan.

Investitsiya siyosatini samarali tashkil etishda davlat marketingi ham muhim o'rin tutadi [5]. Singapur va BAA tajribasida investitsiya agentliklari orqali yillik 5–7 milliard dollarlik reklama va targ'ibot ishlari amalga oshiriladi. Bu esa global investorlar e'tiborini jalb qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, investitsiyalarni jalb qilishning muvaffaqiyati soliq siyosati, huquqiy kafolatlar, infratuzilma rivoji, raqamli transformatsiya va davlat siyosatining ochiqligi bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu omillarning uyg'unligi iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi va mamlakatning global investitsiya bozoridagi o'rnini mustahkamlaydi.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, investitsiya muhitini yaxshilash ko'p omilli va tizimli yondashuvni talab qiladi. Ilg'or davlatlar amaliyotida soliq siyosatini optimallashtirish, huquqiy kafolatlarni kuchaytirish, infratuzilmani rivojlantirish hamda raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish investitsiya oqimini oshirishning eng muhim yo'nalishlari sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, Singapur, Irlandiya va Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, qulay soliq rejimi va barqaror huquqiy muhit mavjud bo'lgan sharoitda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi sezilarli darajada ortadi va iqtisodiyotning real sektoriga kuchli turtki beradi.

Ilg'or yo'nalishlardan biri - investitsiya jarayonlarini to'liq raqamlashtirishdir. Estoniya va Singapur tajribasida barcha biznes ro'yxatdan o'tish jarayonlari onlayn shaklda amalga oshiriladi, bu esa investorlarga vaqt va xarajat jihatdan katta qulaylik yaratadi. Natijada investitsiya loyihalarini ishga tushirish muddati bir necha haftadan bir necha kungacha qisqargan. Bu esa "tezkor xizmat — yuqori investitsiya oqimi" tamoyilini amalda tasdiqlaydi.

Yana bir muhim yo'nalish - maxsus iqtisodiy zonalar va sanoat parklarini rivojlantirishdir. Xitoy va Vetnam tajribasi ko'rsatadiki, bunday hududlarda soliq imtiyozlari, bojxona yengilliklari va soddalashtirilgan tartiblar joriy etilishi investitsiyalarni jalb qilishni 30–50 foizgacha oshiradi. Bu mexanizm ishlab chiqarishning hududiy markazlashuvini kuchaytirib, eksport salohiyatini kengaytiradi. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmi investitsiya muhitini yaxshilashda muhim amaliy vosita hisoblanadi. Buyuk Britaniya va Kanada tajribasida infratuzilma loyihalarining 25–40 foizi aynan ushbu model asosida amalga oshiriladi. Bu davlat byudjeti yukini kamaytirish bilan birga xususiy kapitalni ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarga jalb qilish imkonini beradi.

Ilmiy jihatdan tahlil qilinganda, investitsiya muhitining barqarorligi uch asosiy komponentga bog'liq: institutsional ishonchlik, iqtisodiy ochiqlik va texnologik rivojlanganlik. Jahon banki va IMF tadqiqotlariga ko'ra, ushbu uch omil uyg'unlashgan mamlakatlarda investitsiya oqimi o'rtacha 2–3 baravar yuqori bo'ladi. Bu esa uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning asosiy sharti hisoblanadi.

Amaliy jihatdan esa investitsiya muhitini yaxshilash natijasida yangi ish o‘rinlari yaratiladi, ishlab chiqarish hajmi kengayadi va texnologik modernizatsiya tezlashadi. Masalan, rivojlangan mamlakatlarda investitsiyalar hisobiga yaratilgan ish o‘rinlari umumiy bandlikning 20–30 foizini tashkil etadi. Bu ko‘rsatkich investitsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini yanada yaqqol ko‘rsatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajriba asosida investitsiya muhitini yaxshilashda soliq siyosatini liberallashtirish, huquqiy kafolatlarni mustahkamlash, raqamli boshqaruv tizimlarini keng joriy etish hamda maxsus iqtisodiy zonalar va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish eng muhim yo‘nalishlar hisoblanadi. Ushbu omillar investitsiya jarayonlarining shaffofligi va tezkorligini oshirib, kapital oqimini sezilarli darajada kuchaytiradi. Natijada ishlab chiqarish salohiyati kengayadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi va iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi jadallashadi. Shu bois investitsiya muhitini doimiy takomillashtirib borish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligi va global raqobatbardoshligini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipov Z. MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYALARNI JALB QILISH MASALALARI //NEW SCIENTIFIC PERSPECTIVES AT THE INTERSECTION OF LANGUAGE, CULTURE, AND TECHNOLOGY. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 36-45.
2. Muhammadjonov B. Iqtisodiy Tarmoqlarni Rivojlantirishda Investitsiya Jalb Qilishning Mexanizmlarini Takomillashtirish //Green Economy and Development. – T. 3. – №. 12. – C. 668385.
3. Yangiboev S. J. O ‘zbekiston agrar sektoriga investitsiyalarni jalb etish metodologiyasini takomillashtirish yo‘llari //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2025. – T. 5. – №. 07. – C. 1-8.
4. Kadamboyevich E. J., Rustamovich K. U. INVESTITSIYA FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA MOLIYAVIY BOSHQARISHNING XORIJ TAJRIBASI //The Journal of Economics, Finance and Innovation. – 2023. – C. 1-7.
5. Baxodirovich A. D. O ‘ZBEKISTONDA YASHIL INVESTITSIYALARNI JALB QILISH, ULARNI TO‘G‘RI TAQSIMLASH VA KELAJAK TEXNOLOGIYALARIGA YO‘NALTIRISH MASALALARI //ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 1. – №. 7. – C. 14-18.